

Lássunk tisztán!

VISSZHANG - LXIV. évfolyam, 3. szám, 2020. január 17.

(Bonmot-kkal és szerencsére való hivatkozással sem spórolható meg az alapos értelmezés) Az *Élet és Irodalom* 2020. január 10-i számában *Szép új Magyarország* címmel jelent meg interjú Kovács János Mátyással, az ELTE tanárával, a Bécsi Egyetem kutatójával. Az interjú egy tanulmánygyűjteményt mutat be, aminek részeként Kovács János Mátyás a politikai, történelmi, eszmetörténeti és egyéb, néhol személyeskedő értékelések mellett sarkos megállapításokat tesz a 2010 utáni gazdaságpolitikai gyakorlatról is. A tisztánlátás érdekében az alábbiakban azt szeretnénk bemutatni az olvasók türelmét nem próbára téve, azaz hangsúlyosan a teljesség igénye nélkül, hogy miben szorul kiegészítésre az interjúban bemutatott gazdasági látélet, kiemelten koncentráva arra, milyen állapotban volt a magyar gazdaság 2010-ben, milyen intézkedések születtek a problémák kezelésére, illetve milyen eredményeik lettek a megtett lépéseknek.

Kovács János Mátyás az interjúban leszögezi, hogy a kötetben azért nem vizsgálja Matolcsy György „unortodox receptjeinek sikerességét”, mert „nem ért hozzá”, „nem neki való az igazi közgazdaságtan”, de ez nem akadályozza meg abban, hogy átvegye és egyetértésével mutassa be „tanult kollégáinak” sommás véleményét. A politikai színezetű szempontokra nem kitérve, Kovács János Mátyás azt állítja, hogy az amúgy nem vitatott gazdaságpolitikai sikerek a „*hihetetlen szerencsének*”, a német konjunktúrának, a világpiacon tapasztalható pénzbőségnek, a „*nagylelkű*” EU-támogatásoknak, illetve a nyersanyag- és energiaárak csökkenésének köszönhető. Amennyiben meg akarjuk érteni az utóbbi egy évtized gazdasági folyamatait és a gazdaságpolitikai intézkedések ebben játszott szerepét, ennél a „*kézlegyintésszerű*” érvelésnél sokkal körültekintőbb elemzésre van szükség. Meggyőződésünk, hogy egy ilyen elemzésnek mindenekelőtt abból kell kiindulnia, mi okozhatta, hogy a magyar gazdaságot kiemelten sérülékeny és meggyengült állapotban érte el a globális pénzügyi válság, illetve mi alapozhatta meg a nemzetközi összevetésben, például a dél-európai országokkal összehasonlítva is, kiemelten sikeres magyar válságkezelési gyakorlatot.

(2010 előtt: gazdaságpolitikai hibasorozatból következő sérülékenységi) Magyarországot a globális pénzügyi válság a kelet-közép-európai régió legsérülékenyebb államaként érte el. Ennek alapvető oka a 2000-es évek elhibázott hazai gazdaságpolitikája volt. Kizárólag ezzel az államcsődöt csak IMF-hittel kivédeni képes túlköltekezéssel, az adósságráta visszaállításához évtizedeket elrabló tékozlással indítható a valós elemzés. Az egymást erősítő gazdaságpolitikai lépések hibasorozattá álltak össze, ami miatt mind a bankrendszer, mind a svájci frankban eladósodott háztartások, mind a költségvetési és az önkormányzati szektor tragikus helyzetben nézett szembe a válsággal. Mindennek fényében legalábbis kiegészítésre szorul az az értelmezés, miszerint a magyar gazdaságpolitika „*hihetetlen szerencsés*” helyzetben lett volna 2010-ben, illetve az azt követő években. Különösen fura ez a helyzetértékelés azt figyelembe véve, hogy az utóbbi bő tíz évben számos nemzetközi megrázkódtatással kellett megküzdenie a magyar gazdaságnak: a globális válság után 2011-ben és 2012-ben újabb európai adósságválsággal szembesültünk, 2013-ban az amerikai jegybank bejelentésére feltörekvő piaci pénzügyi válság alakult ki, 2016 elején a kínai növekedés lassulása okozott felfordulást, majd a Brexittel és az amerikai kereskedelmi háborúkkal összefüggő bizonytalanságok rontották évekig az üzleti klímát.

A támogató nemzetközi környezet és az állítólagos szerencsesorozat vissza-visszatérő felemlegetésekor azt is indokolt figyelembe venni, hogy a magyar gazdaságot csapdahelyzetbe „lavírozó” gazdaságpolitikai hibákra egy talán még szerencsésebb időszakban, a 2000-es évek válság előtti likviditásbőségében, kedvező német és európai konjunkturális, illetve támogató világgazdasági környezetben („Great

Moderation”) került sor. A válság mélypontjának torzítását (2009) kiszűrve a 2000–2008-as időszak átlagában a régi EU-s országok, az EU15-ök reál GDP növekedési átlaga 2,1 százalék, míg a német gazdaságé 1,5 százalék volt. 2010–2018 között ugyanezek az értékek 1,5 százalékot, illetve 2,1 százalékot tettek ki. Hazánk gazdaságának az EU egészébe való beágyazottságát tekintve így, a német konjunktúra támogatására és szerencsés 2010-es évtizedre hivatkozni legalábbis félrevezető.

Magyarország gazdaságpolitikai egyensúlya akkor borult fel, növekedése akkor kezdett lemaradni, amikor minden adott lett volna ahhoz, hogy – a régió többi országához hasonlóan – a kormányzat végrehajtsa a szükséges strukturális átalakításokat, és megalapozza a későbbi válságkezelést. Ehelyett a gazdaságpolitika külső forrásokra támaszkodva adósodott el, hagyta a devizahitelek elterjedését, hozzájárulva ahhoz, hogy a gazdaság egésze a világ egyik legsérülékenyebb gazdaságává váljon a 2000-es évek végére. Így 10 évvel ezelőtt kritikus kiinduló állapotból kellett a gazdaságpolitika újrászervezését megvalósítani.

(2010 után: tragikus kiindulópont ellenére jelentős eredmények) A fiskális dominancia 2000-es éveinek hibáiból adódóan Magyarországnak a régiós országokhoz képest jóval súlyosabb reálgazdasági sokkal, nagyobb eladósodottsággal és pénzügyileg összetettebb és veszélyesebb kihívásokkal (lakossági devizahitelek, államadósság mértéke és magas devizaaránya, jelentős külföldi kitettség és ráutaltság) kellett megbirkóznia. A magyar gazdaság 2010-ben nagyon gyenge makromutatókkal rendelkezett. Jelentős fiskális átalakítások kezdődtek, amelynek hatására a nyugdíjrendszer halaszthatatlan átalakítása mellett mély és – ahogy ma már egyértelműen látható – érdemi pozitív átalakulást eredményező adóreform kezdődött: a munkát terhelő adók helyett a fogyasztást terhelő adók felé fordult az adópolitika. Emellett érdemi munkaerőpiaci és gazdaságpolitikai reformok zajlottak, 2013-ban megindult a monetáris politika irányváltása, a pénzügyi rendszer konszolidációja, illetve az utóbbi években a gazdaság felzárkózását megalapozó versenyképességi reform.

Kiemelkedő eredménynek tekinthető, hogy a tragikus kiindulópont ellenére is komoly eredményeket sikerült elérni. Hazánk 2012-től minden évben teljesíti a 3 százalékos GDP-arányos deficitcél, folyamatosan csökkenő az adósságpálya, így a GDP-arányos 82 százalék feletti államadósságráta mára 68,1 százalékra mérséklődött. A lakossági devizahiteleket az ország devizatartalék-megfelelésének biztosítása mellett forintosította a jegybank. Így a hazai állampapírt tartó külföldi szereplők aránya 66 százalékról 40 százalék alá csökkent, az államadósság egykor 50 százalékos devizaaránya pedig 20 százalék közelébe mérséklődött. Mindez egybeesett azzal az időszakkal, amikor a világ nagy részén a feltörekvő gazdaságok a rövid távú célokra fókuszálva, a csábítóan olcsó dollárforrással élve újra devizában adósodtak el. Mindeközben a jó egyensúlymutatók elérése mellett közel 900 ezer új munkahely jött létre, soha nem látott mélységbe süllyedt a munkanélküliségi ráta, 2013 óta minden évben közeledtünk a Nyugat-Európában jellemző egy főre jutó jövedelemhez, az időszak átlagában az ország GDP-je az euroövezeti érték felett nőtt több mint 2 százalékponttal, miközben a bérek egyensúlyi problémákat nem okozva tudtak dinamikusan növekedni.

(Mindен országnak meg kell találnia a saját megoldásait a saját problémáira) Az interjúban is megjelenő érvelésen átütő egyik fő probléma, hogy ha pusztán a múlt és korábbi gazdaságelméleti eszmék alapján akarjuk megérteni a 2010-es évek gazdaságpolitikáját, kudarcot fogunk vallani. Elsősorban azért, mert a gazdaságpolitika mindenütt „unortodox” volt (szemben Király Júlia interjúban is idézett bonmot-jával, miszerint „unortodox az, aki nem olvassa a tankönyveket”), hiszen a válság egyedi kihívásokat okozott az érintett országokban, amikre minden állam saját megoldást volt kénytelen találni. Mégpedig olyanokat, amelyek nem szerepeltek a tankönyvekben, hisz már maguk a problémák is újszerűek voltak. Az amerikai jegybank, az Európai Központi Bank, a japán jegybank mind olyan eszközöket vetett be, amelyekről korábban említést sem volt illendő tenni jegybanki körökben vagy gazdaságpolitikai tankönyvekben. A japán jegybank a GDP 100 százalékánál nagyobb mennyiségben vásárolt fel japán államkötvényeket, és immár a részvények felé fordul. Az EKB több évre negatív kamaton ad finanszírozást a kereskedelmi bankoknak, ha növelik a hitelállományukat. Ilyen eszközöket senki nem alkalmazott korábban, és nem

létezik elméletük. A fiskális politika helyett a jegybankokra jutott a válságkezelés, amelyeknek így esélyük sem volt arra, hogy tankönyvi, korábbi sztenderd eszközökkel reagáljanak.

Mivel a válság kiemelten súlyos volt, a gazdaságpolitikának cselekedni kellett, nem várhatott az elmélet megújulására, így most az akadémia fut a gyakorlat után. Magyarországon a 2010 előtt tucatszám elkövetett – amúgy a már akkor létező tankönyvek alapján is elkerülhető – egyedi gazdaságpolitikai hibák miatt még több egyedi korrekcióra és eddig nem ismert gazdaságpolitikai eszközre volt szükség a válságkezeléshez és a gazdaság újraépítéséhez. Ennek volt része a kamatcsökkentési ciklusok mellett a devizahitelek forintosítása, a külföldi befektetőktől való függés és az államadósság devizaarányának csökkenését elhozó önfinanszírozási program, a hitelösszeomlás elkerülését biztosító Növekedési Hitelprogram, de a Növekedési Kötvényprogram is. Itthon és a világban máshol is véget ért az a kényelmes időszak, hogy elég volt az épp divatos tankönyvet felcsapni a megoldásért, a mindig használható egyenrepcetért – ma már egyértelmű, hogy minden országnak meg kell találnia a saját megoldásait a saját problémáira.

(A közgazdasági gondolkodás alapvető átalakuláson megy keresztül) Bár a gazdasági válságot követő útkeresés még nem hozott új paradigmát, a világszerte érdemben megújuló gazdaságpolitikai gyakorlat mellett a közgazdasági gondolkodás is alapvető átalakuláson megy keresztül (reményeink szerint ennek egyik egyre népszerűbb hazai lenyomata az MNB Tanszék Blogja, amit ezúton is ajánlunk minden érdeklődő figyelmébe). A kortárs közgazdasági műhelyekben pezsgő intellektuális munka zajlik, amelynek fontos eleme a korábban megkérdőjelezhetetlennek tűnő dogmákkal való szakítás, a társtudományokkal való együttműködés, a nyitottság, az új irányok keresése. Hogy csak a legfontosabb változásokat említsük, a válság és az azt követő válságkezelési gyakorlat tapasztalataival összhangban alapjaiban alakult át, ahogy a közgazdászok a piaci hatékonyságról, az állam szerepéről, az állami beruházások hozzáadott értékéről, a geopolitikai és stabilitási aspektusokról vagy akár a különböző gazdaságpolitikai ágak, kiemelten a fiskális, a monetáris és a prudenciális politika közötti együttműködésről, összhangról gondolkodnak. Nem kétséges, hogy szükség van erre a megújulásra és intellektuális nyitottságra, a XXI. század nagy kihívásaira – kiemelten a technológiai fejlődésre, a demográfiai folyamatokra, a pénz átalakulására, a geopolitikai és a természeti környezet átalakulására – ugyanis a korábbi megközelítések és modellek alapján nem tudunk megfelelő válaszokat találni.

Nehéz megmondani, mik lesznek a jövő sikeres receptjei, de talán hasznos lehet, ha megfogadjuk az egyik legelismertebb magyar közgazdász, lord Káldor Miklós tanácsát, és ahelyett, hogy leválasztanánk a közgazdasági eszméket a gyakorlatról, fenntartjuk az önmagukért való elvont rendszerek iránti alapvető bizalmatlanságunkat, az elméleti elemzés eszközeit pedig mindig a megvilágítani szándékolt gyakorlati problémákhoz próbáljuk hozzáigazítani. Mert végső soron nemcsak a közgazdaságtan, de maguk a közgazdászok „sem maradhatnak örökre érzéketlenek a tényekkel szemben”.

(A szerzők a Magyar Nemzeti Bank munkatársai. Kolozsi Pál főosztályvezető, Lehmann Kristóf igazgató.)